

הלכות הדף היומי

מסכת נדרים

תוכן

- א. פותחין לאדם.....1
- ב. עד שפותחין לו בכבוד אביו ואמו יפתחו לו בכבוד המקום אם כן אין נדרים ... בדבר שבינו לבין אביו ואמו שפותחין לו בכבוד אביו ואמו.....3
- ג. בנוולד ... אוסרין כיצד ... ונעשה ... ונעשה בית הכנסת אמר ... אוסרין.....4
- ד. מיתה דנוולד הוא ... שירדו מנכסיהן.....6

דף סד.

א. פותחין לאדם

כבר התבאר לעיל דף כב: שקבלו חכמים ז"ל שמי שנדר ונתחרט יש לו תקנה על ידי חרטה, ומה היא תקנתו, שילך אצל יחיד מומחה ובימינו בזמן הזה שאין יחיד מומחה שהרי צריכים אנו סמוכים או רב מובהק ומומחה בכל התורה כמו שהיו הנשיאים², ילך אצל ג'³, אפילו הם הדיוטות כלומר שאינם מומחים, אבל מכל מקום צריך שיהיו מבינים מה שלומדים עמהם⁴, כדי שידעו מה יתירו, וגם שידעו לפתוח לו פתח⁵.

¹ שו"ע ונו"כ יו"ד רכח א

² אבל הרמב"ם כתב בפ"ו משבועות דכל שהוא רב מובהק מתיר ביחיד וכ"כ הרא"ש והטור דיחיד מומחה הוא דגמיר וסביר וכ"כ הרשב"ם [ב"ב קך ע"ב] ולפ"ז בכל דור ודור כל שהוא רב מובהק בדורו יכול להתיר נדרים ביחידות כיון שהוא גמיר וסביר והוא מראשי המטות לפום דריה סגי [ר"ן ספ"י וריטב"א פ"ג] וכתבו מפרשי הש"ע דאפילו בדיעבד אינו מועיל [ש"ך סק"ד וט"ז סק"ג] ולא אבין דלמה לא נסמוך בדיעבד על דעת הרמב"ם והר"ן והריטב"א ואף דעת הרשב"ם כן הוא כמ"ש ונ"ל דגם רבותינו שפסקו כן הוא מצד חומרא בעלמא וכן משמע מלשון התוס' בבכורות [לו ע"ב] ולמה לא יועיל בדיעבד וצ"ע. ערוך השולחן שם סעיף ג

³ משמע שאפילו בדיעבד לא הוה היתר ולמעוטי שנים דלא כמו שמצינו בדין אליבא דשמואל דשנים שדנו דיניהם דין הכא אינו כן דאפילו דיעבד לא מתכשר אפילו בשנים דלא עדיפי ממומחה בזמן הזה. ט"ז שם ב ואפילו הם שניהם חכמים גדולים אין התרתם התרה ואפילו דיעבד וצריך לחזור ולהתיר בג'. ש"ך שם ד

⁴ ט"ז שם א, ומשמע אפילו לית בהו חד דגמיר מעצמו אלא כל דגמיר להו אחרים וסברי מתירין, ול"ד למ"ש בח"מ סי' ג' דבדיינים אי לית בהו חד דגמיר ויודע סברות בדיינים פסולים לדון בהתרת נדרים לאו דין הוא כמו שיתבאר וזה הוא דלא כהדרישה בסימן זה והעמ"ט ב' והוא דגמיר להו וסברי קצת כדי שידעו מה שיתירו כו' משמע שא"צ שיהיו סברי היטב אלא כל שסברי קצת כדי שידעו מה יתירו סגי וכן נוהגים. ש"ך שם ב

⁵ אף על גב דלא בעינן פתח לכל הדברים מ"מ אינם ראויים להתיר אפי' ע"י חרטה אם לא שיכולין להתיר ג"כ ע"י פתח דשמואל יבא לפנייהם נדר שצריך פתח ולא ידעו להבדיל בין נדר לנדר. ש"ך שם ג

הלכות הדף היומי

מסכת נדרים

אולם גם בזמן הזה ראוי לחוש לחומרא במקום שיש חכם או אב"ד שלא להתיר בג' הדיוטות, רק לצרף ב' עם הרב ולהתיר ככ',⁶ אולם בדיעבד אם התירו רק ג' הדיוטות התרתם התרה.⁷

ועיקר⁸ טעם התרת הנדר אינו אלא שיהא הנדר נעקר מעיקרו, כמו שמתיר את הקשר שהוא כאילו לא היה קשור מעולם, כך גם צריך שיהא הנדר כאילו לא היה נדור מעיקרו.

לפיכך מי שנתחרט בעיקר הנדר דיו, ואינו צריך למצוא פתח, אלא שישאלנו החכם חפץ אתה בנדר זה, והוא אומר איני חפץ בו ומתחרט אני שנדרתי מעיקרו והייתי רוצה שלא הייתי נודר מעולם, ומתיר לו.

ומיהו צריך שיתחרט בעיקר הנדר שהיה רוצה שלא נדר מעולם, שזהו פירושו של לא יחל אבל אחרים מוחלים. אבל אם אמר עתה הוא מתחרט בו מכאן ואילך אבל מה שהיה עד עתה הוא חפץ במה שנדר לא הוי חרטה.⁹

ואם אינו מתחרט מעיקרו צריך לבקש לו פתח לומר לו אילו היית יודע דבר זה לא היית נודר ונמצא הנדר נעקר מעיקרו על ידי הפתח.

וכיצד הוא הפתח, כגון שנדר על דבר אחד ומפצירין בו הרבה שישאל עליו, אומרים לו אילו ידעת שיפצירו בך כל כך ולא תוכל להשיב פניהם לא היית נודר, והוא אומר כן, אז מתירין לו, שבזה נעקר גם כן הנדר מעיקרו.¹⁰ ויש אומרים¹¹ שצריך שניהם פתח

⁶ עיין פ"ת שם שהביא ראיה מש"ס בכורות דף ל"ו ע"ב לענין היתר בכורות מפורש דאין ג' בני הכנסת יכולים להתיר במקום שיש מומחה ועיין בפירוש הרע"ב במשנה שם שכ' בהדיא דגם גבי נדרים אין שלשה מועילים ביש יחיד מומחה. ולפ"ז נראה דאף שכתבו הפוסקים דאין מומחה האידנא מ"מ ראוי לחוש לחומרא במקום שיש חכם או אב"ד שלא להתיר בג' הדיוטות רק לצרף ב' עם הרב ובפרט דיש לחוש לדברי הרמב"ם בפ"ו מהל' שבועות דין ה' דכל חכם מובהק בדורו הוא יחיד מומחה לנדרים ומצאתי (בתשובת חות יאיר סי' קכ"ט) שהאריך בזה להוכיח דגם במקום שיש מומחה יכולים ג' הדיוטות להתיר ובסוף הביא דברי הר"ן בנדרים דף כ"ג שכתב בהדיא דלכתחלה אין יכולין משום כבודו של חכם אבל בדיעבד אישתרי ליה נדרא ע"ש.

⁷ ועיין ערוך השולחן סעיף ה' שהכריע ש אם אין הרב מקפיד על זה מותר אף לכתחלה וכתב וכמדומני שאצלינו לא נהגו להקפיד בזה וכן המנהג בכל מדינותינו ובירושלמי ספ"י יש פלוגתא אם ג' מתירין במקום שיש חכם ע"ש

⁸ שו"ע ונו"כ שם רכח ז

⁹ ויזהר הנודר מאוד שלא יאמר לפני החכם בעת שמתירו שמתחרט מעיקרו אלא כן הוא ברור לו שהיה רוצה שלא נדר מעולם, שאם לא כן אין ההתרה התרה והוא באיסור נדר כל ימיו.

¹⁰ ואף על גב שזה שאומרים לו אילו ידעת שיפצירו בך כו' הוא דבר שנולד אחר הנדר, נולד כי האי שהוא דבר מצוי ושכיח, דדבר מצוי הוא שקרוביו ואוהביו של אדם יקפידו על מה שנודר, לא חשיב נולד, שדרך בני אדם לאסוקי מילתא כי האי אדעתיה, אלא שזה מתוך מהירותו לא אסיק אדעתיה, לפיכך פותחין לו בזה אילו ידעת כו' דדבר רגיל ושכיח הוא להיות כן. לבוש וש"ך שם יד

¹¹ הוא דעת רבינו יוסף בכור שור שהביא המרדכי שכתב במה שאמרו פרק ד' דנדרים שהוא דאתא לקמיה דר' אסי אמר ליה כדו תהית כלומר אתה מתחרט על נדריך א"ל לא פי' לשון בתמיה ושריאי דיש גדולים סוברים שלא אמר לו רק הק מילתא לחוד ומש"ה נהגו כשמתירין נדר אין צ"ל אלא מתחרט אתה והוא אומר כן ומתירין לו ומקשה שם על זה דהא רב אסי ס"ל אין פותחין בחרטה ע"כ פי' דכבר אמר ליה אותו שבא לשאול על נדרו הפתח וטעם החרטה אלא שאח"כ שאלו כדו תהית כלומר הוזהר שלא תשקר ובודאי אתה מתחרט ע"כ כתב שם שאין די בחרטה לחוד אלא צריך לחזור אחר טעם החרטה וכתב שם במרדכי בשם

הלכות הדף היומי

מסכת נדרים

וגם חרטה¹². ולפיכך אחר שמצאו לו פתח חוזרין ושואלין לו אם מתחרט והוא יאמר כן ואחר כך מתירין לו¹³.

ב. עד שפותחין לו בכבוד אביו ואמו יפתחו לו בכבוד המקום אם כן אין נדרים ... בדבר שבינו לבין אביו ואמו שפותחין לו בכבוד אביו ואמו

והזהירו לנו חז"ל שלא לפתוח בפתח המבהיל את הנודר, שיתבייש לומר שאינו מתחרט, ואומר מתחרט ולא בלב שלם אומר כן אלא מפני הבושה או מפני הבהלה¹⁴, ולפיכך אין פותחין בכבוד¹⁵ המקום לומר: אלו היית יודע שהיית מיקל בכבוד המקום, שהנודר הוא כאילו נודר בחיי המלך, היית נודר? או שיאמר לו: אילו היית יודע שהנודר רע בעיני המקום, היית נודר? מפני שאלו הם עבירות גדולות, ואין לך רשע וחצוף בישראל שלא יתבייש לומר לא הייתי נמנע בשביל כך, והוא אומר שהיה נמנע, אפילו אם אינו אמת, ונמצא שאין הנדר נעקר מעיקרו.

מהר"מ שאף על פי שרבותיו נהגו להתיר בחרטה לחוד וכן הוא אחריהם מ"מ אחר כך חזר בו לנהוג דוקא כרבי יוסף שלא להתיר שום נדר בלא פתח וחרטה ע"כ. וכיון שמהר"ם החמיר מי יקל בדבר ומה שמביא רמ"א כאן נהגו להחמיר לעשות מהחרטה פתח הוא נכון מצד (שאיין) [שיש] לחוש שמא עכשיו הוא מתחרט אבל לא מתחרט מעיקרא ע"כ מהני פתח שאומר שאילו יודע דבר זה לא היה נודר כלל אבל לא יצאנו בזה מהחומרא דרבינו יוסף דלעיל שצריך דוקא לידע מעט החזרה וכל הרוצה לעשות מן המובחר יעשה כן. ט"ז שם יא

¹² וכי תימא מאי אולמיה דפתח מחרטה, דודאי פתח אלימא היא, שכל נדר שהוא נותר בפתח כמו שאמרנו הרי הנודר אומר בפירוש שאפילו בתחלה כשנדר אילו היה נותן אל לבו אותו פתח לא היה נודר, ונמצא נדרו כמו טעות, אבל נדר שהוא נותר בחרטה אינו מוצא עם עצמו שום ענין שאילו היה נותן אל לבו מעיקרא שלא היה נודר, אלא שהוא אומר עכשיו סתם בלי שום אמתלא מתוך הכעס או מתוך מהירות נדרתי ועכשיו אני מתחרט על שנדרתי מעולם, ולפיכך אלימא פתח מחרטה, אלא שהתורה לא הצריכה פתח במקום חרטה דסגי בחרטה, ובמקום שאין חרטה הצריכה לפתח. ויש אומרים עוד יש הבדל בין חרטה לפתח בנודר לדבר מצוה כגון להתענות איזה ימים וכהאי גוונא, והוא התחיל כבר לקיים נדרו והתענה כמה ימים מהם והוא רוצה עכשיו להתירו, שאם מתירו על ידי חרטה יאבד שכר תעניותיו שהתענה דהוי כהוא על הראשונות, אבל כשמתירו על ידי פתח אף על גב שגם הוא עוקר הנדר מכל מקום לא יאבד שכר מה שקיים, אלא יאמר ודאי אם הייתי מעלה על לבי דבר זה שנולד לי עכשיו לא הייתי נודר כמו שנדרתי אלא הייתי מתנה כשיארע דבר זה לא יהא נדרי, לפיכך עכשיו שנולד לי דבר זה אינני מתחרט על מה שקיימתי, אבל מתחרט אני על שנדרתי סתם שלא התנית כלום, לפיכך יהא נדרי בטל מעיקרו על מה שמכאן ואילך, מה שאין שייך לומר כן בלא דבר נולד. לבוש שם ועיין גליון מהרש"א שם ג מהחוו"י

¹³ רמ"א שם

¹⁴ ערוך השלחן שם לג

¹⁵ שו"ע ונו"כ יו"ד רכח י

הלכות הדף היומי

מסכת נדרים

וכן אין פותחין בכבוד אביו ואמו¹⁶, לומר אילו ידעת שיאמרו לאביך ולאמך ראו גידולים שגדלתם, כמה בנכם קל בנדרים ונמצאת מזלזל בכבוד אביך ואמך, מאותו טעם שאינו חצוף לומר שלא היה נמנע בשביל כך שכבר הוקש כבודם לכבוד המקום, ומשום כך אין פותחין לו בכבוד רבו.

אבל פותחין לו בדברים שבינו לאביו ואמו, כגון אם הדירו מנכסיו שפותחין לו לומר אילו ידעת שאתה חייב במזונותיהן לא היית נודר, שבזה חציף איניש לומר אף על פי כן ידעתי ונדרתי¹⁷ שהרי כבר החציף בעצם כך שנדר¹⁸, ואינו מתבייש לומר אמתלא לנדרו.

וכן אם נדר שלא להשאיל כליו לחבירו או שלא לשאול בשלומו, פותחין לו: אילו ידעת שאתה עובר על לא תקום (ויקרא יט, יח) או על לא תשנא אחיך בלבבך (ויקרא יט, יז), לא היית נודר. אף על פי שהם גם כן עבירות שעושה כנגד רצון השם יתברך שהזהיר עליהם, מכל מקום כיון שאותם הלאוין אינם חמורים אצל אנשים כל כך, שכמעט רוב העולם נכשל בהם ע"כ אינו בוש לומר שלא היה נודר, ולא ימנע מלומר את האמת, אם אינו מתחרט באמת¹⁹.

אם בא אדם אחד ואמר בעצמו אני מבקש שתתירו נדרי מפני שנתברר לי עכשיו שיש עבירה בנודר נדר או כשאין מתיר הנדר דהוה כבונה במה הוה פתח טוב ומועיל²⁰ שהרי אין שייך שהוא אינו חצוף לומר שלא היה נמנע שאם היה רוצה היה שותק לגמרי.

ג. בנו"ד ... אוסרין כיצד ... ונעשה ... ונעשה בית הכנסת

אמר ... אוסרין

¹⁶ שו"ע ונו"כ שם יא

¹⁷ שהרי החציף פניו להדירן וא"כ גם עתה בשעת חרטה יאמר האמת כמבואר בגמ' והב"ח חילק בדינים אלו דמצות לא תקום ולא תטור וכן כבוד אב כתוב בפ' בתורה וכיון דכבר חצוף לעבור על ד"ת יחציף גם עכשיו ולא יבוש משא"כ בפתח שעושה עבירה בנדר אינו גלוי לכל והט"ז ט כתב שדבריו תמוהים דאם ידע כבר האיסור מה פתח שייך בזה להתיר לו מכח אלו ידעת עיי"ש.

¹⁸ ולכן ג"ל שיכולים לפתוח לו בהמצוה הגדולה שבכבוד אב ואם אבל להיפך בהעבירה הגדולה שכנגד כבודם לא יפתחו לו שזה יכול להיות שלא יחצוף פניו מפני כבוד המקום ויראה לי שעניין זה תלוי לפי ראות עיני המתירים בהאיש הזה ורק בהדברים שנתבאר בגמ' אין לנו לתלות בראות עיני החכמים. ערוך השולחן סעיף לד

¹⁹ מ"ז שם יג, ש"ך שם יז

²⁰ ולשוון התלמוד והפוסקים הכי דייקא שאמרו אין פותחין בכבוד המקום דמשמע אנן לא פתחינן אבל הוא בעצמו יכול לפתוח וכן בההיא דאין פותחין אלא בדבר ההוה כו' שכתב בסעיף י"ב ה"ג כן הוא שכן כתב בהדיא במיימ' פ"ו דהלכות שבועה וז"ל אין פותחין בנו"ד כו' וסיים שם אבל אם ניהם הוא מעצמו מפני הנולד ונהפכה דעתו מתירין לו עכ"ל וכן כתב רמ"א בסעיף י"ג אבל אם מתחרט מעיקרא כו' וחד עניינא הוא עם אין פותחין בכבוד המקום כן גלע"ד: ט"ז שם יד

הלכות הדף היומי

מסכת נדרים

אין פותחין²¹ אלא בדבר ההווה ורגיל ומצוי הרבה, שנאמר לו אילו היית יודע שיארע דבר זה לא היית נודר, שמכיון שאותו נולד מצוי הרבה אומרים אנו את דעתו שאילו היה מעלה בלבו נולד זה היה נמנע מלידור, וכיון שלא נדר אלא מפני שלא העלה דבר זה באותו שעה על לבו הרי זה כנדר טעות²².

אבל אין פותחין בדבר שאינו מצוי הרבה אלא נעשה נולד לעתים רחוקים. כיצד, כגון אמר קונם שאני נהנה לפלוני או שאני נכנס לבית פלוני, ונעשה אותו פלוני תלמיד חכם²³ שהכל צריכין לו, או אותו בית, בית הכנסת, אין פותחין לו לומר אילו ידעת שיעשה פלוני זה תלמיד חכם או אותו בית הכנסת לא היית נודר, שעל ידי הפתח נעקר הנדר מעיקרו כדפירשנו ופתח בזה אינו עוקרו, שאף אם היה מעלה אותו על לבו לא היה נמנע בשבילו מלידור, כיון שאינו מצוי כל כך כי היה סבור שלא יהיה זה לעולם, ואפילו הוא אומר אילו הייתי יודע לא הייתי נודר אין בכך כלום, שאנן סהדי שאינו אמת.

וכן אם נדר לצום לזמן, ואח"כ נחלש ונעשה חולה, אין פותחים דאלו ידע שיחלש מחמת התענית לא היה נודר, שאינו רגיל ושכיח²⁴.

ודברים אלו כשאנו פותחין לו בנולד, שאז אין מאמינין לו, אבל כשיבא מעצמו²⁵ לפנינו סתם ואמר מתחרט אני, אף על פי שאפשר שעיקר החרטה באה לו מכח הנולד הזה, הרי זו חרטה ומתירין לו כיון שהוא יאמר מתחרט אני מעיקרו.

²¹ שו"ע ונו"כ שם יב

²² ומכל מקום לא הוה ממש נדר בטעות כההיא דסימן רל"ב בנדרים שגגות שאין צריך התרה כלל דהתם בשעת מעשה גופיה היה שוגג שטעה באיזה ענין מה שאין כן כאן כ"כ ב"י בשם תשובת רמב"ן. מ"ז ס"ק מ"ז

²³ ואם הולך אותו פלוני ללמוד לא הוי נולד דדרך הוא בהולך ללמוד שנעשה אדם גדול, סמ"ג בשם התוס. ש"ך שם ב

²⁴ ח"י רע"א שם בשם שו"ת רדב"ז

²⁵ לבוש שם. ובט"ז יז הביא התוספות פרק אף על פי הקשו הא ר"ע התיר לבן כלבא שבוע נדרו על ידי שאמר אדעתא דגברא רבא מי נדרת והא אין פותחין בנולד ותירצו כיון שהלך רבי עקיבא לבי רב ודרך הוא בהולך לבי רב ללמוד שנעשה אדם גדול ע"כ. ותירוצו זה דוחק דמשמע בסוגיא לכאורה דבן כלבא שבוע לא ידע בשעת נדרו שר' עקיבא הלך לבי רב אבל מדברי הסמ"ג ותשובה להרמב"ן שמביא ב"י יש תירוץ אחר שם שהם מפרשים הא דאין פותחים בנולד פותחין הוא דאין פותחין אבל פותחין בחרטה מחמת נולד וכן הביא רמ"א בסעיף י"ג משום הכי לא קשה מן ר"ע דשם היה חרטה גמורה על הנדר מעיקרא לבן כלבא שבוע מחמת הנולד שנעשה רבי עקיבא תלמיד חכם ובפירוש אמר כן שמתחרט על הנדר מעיקרא מחמת כן שלא אסרו בנולד אלא אם אחרים פותחין לו בזה כדי שיתחרט מחמת הנולד והוא אינו אומר כלום שמתחרט מעיקרא רק שאומר על דעת זה לא נדרתי בזה אמרינן שאין מתחרט אלא מן הנולד ואילך ולא מעיקרא והוא הדין אם אחר אמירה של אחרים אומר הוא בפירוש שמתחרט מעצמו שנעשה נדר מתחילה מועיל וכן מבואר מדברי רמב"ם שמביא ב"י כאן שכתב אבל אם ניחם מעצמו כו' אף על פי שכתב ב"י שמדברי ר' יוסף בכור שור דלעיל לא משמע כן מ"מ יפה פסק רמ"א כאלו הגדולים שהם רבים אבל לע"ד נראה דגם בכור שור מודה בזה כיון שאומר בפירוש שעוקר הנדר מעיקר' ומתחרט מעצמו.

הלכות הדף היומי

מסכת נדרים

דף סד:

ד. מיתה דנולד הוא ... שירדו מנכסיהן

עניות שכיח²⁶, אבל מיתה הוי נולד, שאינו שכיח²⁷ אפילו היה חולה ביותר ואפילו בחולה שרוב חולין לחיים²⁸, ואם היה גוסס לא חשיב נולד, שרוב גוססים למיתה.

²⁶ עניות דתרי לכאורה י"ל דלא שכיח, וכעין דאמרינן יומא י"ג [ע"א] לחלק בין מיתה דחד למיתה דתרי. אך מנדרים ס"ד ב' משמע דגם עניות דתרי שכיחא, דדתן ואבירם תרי הוי. גליון מהרש"א שם ז
²⁷ אף דכתבו התוספות פרק קמא דיומא [ב, א ד"ה וחכ"א] ופרק ארבעה אחין [יבמות כו, ב ד"ה למיתה], דמיתה דזמן מרובה לכולי עלמא חיישינן, מכל מקום כל כך אפשר שימות זה בחייו של זה כמו זה בחייו של זה, ב"י [עמוד תמא ד"ה ותמיהא]. ועיין שער המלך סוף פרק ד' מהלכות סוכה דלמה שכתבו התוספות פרק הכותב [כתובות] דף פ"ג [ע"ב ד"ה מיתה] דמיתה דאשה שכיח טפי ממיתה דאיש, אם כן בתלה באשה מיתה דידה לא הוי נולד. גליון מהרש"א שם ו
²⁸ ט"ז שם יח וש"ך כב, מב"י בשם תשובת הרמב"ן